

MAGDALENA SZCZEPAŃSKA

Charakterystyka prawna opłaty likwidacyjnej pobieranej przez ubezpieczycieli w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym

Artykuł przedstawia charakterystykę prawnej opłaty likwidacyjnej w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. W pierwszej części opracowania omówiona została, w podstawowym zakresie, konstrukcja prawna umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, ze szczególnym uwzględnieniem elementów odróżniających ją od klasycznej umowy ubezpieczenia. W dalszej części artykułu przedstawiono definicję i istotę opłaty likwidacyjnej. Ostatnią część opracowania poświęcono wysokości opłaty likwidacyjnej.

Wysokość opłaty likwidacyjnej była przedmiotem orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 maja 2010 r., który uznał, że praktyka pobierania przez ubezpieczycieli opłaty likwidacyjnej w wysokości 100 proc. zgromadzonych środków stanowi niedozwolone postanowienie umowne. W artykule przedstawiono problematykę wysokości opłaty likwidacyjnej zarówno ze strony interesów ubezpieczających, jak i ubezpieczycieli, oraz zaproponowano wprowadzenie pewnych zmian w praktyce stosowanej przez ubezpieczycieli.

Wprowadzenie

Problematyka umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym nie doczekała się wielu opracowań w literaturze ani nie była przedmiotem częstych rozstrzygnięć sądowych. W związku z tym widoczny jest niedosyt szczegółowych rozważań dotyczących poszczególnych elementów tej instytucji. Mając na uwadze adhezyjny charakter tych umów, niniejszy artykuł analizuje wybrane postanowienia (zawarte w o.w.u. opracowywanych przez ubezpieczycieli) pod kątem przepisów dotyczących ochrony konsumenta, w szczególności niedozwolonych postanowień umownych. Brak szczegółowych opracowań, dotyczących umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, utrudnia dokonywanie pogłębianych

analiz poszczególnych postanowień o.w.u., w szczególności w świetle specyficznego charakteru tej umowy, tak różnej od klasycznej umowy ubezpieczenia.

Niniejszy artykuł ma na celu omówienie charakterystyki prawnej opłaty likwidacyjnej w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, która stanowi jedną z podstawowych opłat pobieranych przez ubezpieczycieli, w szczególności w świetle orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 maja 2010 r.

1.1. Charakterystyka prawna umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym

Analiza charakteru prawnego opłaty likwidacyjnej w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym wymaga przedstawienia w zarysie charakterystyki tej umowy. Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym ma charakter złożony zarówno pod względem prawnym, jak i ekonomicznym. Ze względu na swoją specyfikę, wyrażającą się w określonej konstrukcji oraz elementach niewystępujących w innych rodzajach ubezpieczeń na życie, powinna być ona uznana za umowę nienazwaną. Należy uznać, że składa się ona z dwóch części: zabezpieczającej pokrycie ryzyka ubezpieczeniowego (opartej na konstrukcji klasycznego ubezpieczenia) oraz inwestycyjnej (opartej na konstrukcji funduszu kapitałowego). Proporcje pomiędzy tymi elementami mogą zostać ukształtowane w różny sposób w konkretnych umowach, zarówno przez ubezpieczycieli opracowujących ogólne warunki ubezpieczeń, jak i poprzez decyzję ubezpieczającego zawierającego umowę. Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym przewiduje wypłatę różnego rodzaju świadczeń. Niektóre z nich, o charakterze ubezpieczeniowym, są wypłacane w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku. Inne, określane jako wartość wykupu (częściowy lub całkowity), są wypłacane na wniosek uprawnionego, bez konieczności wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego. Świadczenia określane jako wartość wykupu są związane z inwestycyjną częścią umowy, a podstawą ustalenia ich wysokości jest wartość jednostek funduszu na określony dzień. Sposób ustalania świadczeń wypłacanych z tytułu wystąpienia wypadków ubezpieczeniowych może być określony kwotowo, ale może również zawierać element odzwierciedlający wartość środków zgromadzonych w ubezpieczeniowych funduszach kapitałowych.

Podstawowym świadczeniem ubezpieczającego w tej umowie jest zapłata składki, której istotną część jest przeznaczana na cele inwestycyjne, poprzez nabycie jednostek funduszu. Umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym mogą przewidywać uprawnienie ubezpieczającego do zapłaty składki dodatkowej (w dowolnym terminie w trakcie trwania umowy), która jest przeznaczona na zakup jednostek funduszy kapitałowych.¹

Oprócz składki ubezpieczyciele przewidują, że przysługują im uprawnienia do pobierania różnego rodzaju opłat. Niektóre z tych opłat są charakterystyczne jedynie dla umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, a inne występują również w tradycyjnych umowach ubezpieczeń na życie. Należy podkreślić, że ubezpieczający są zobowiązani jedynie do wpłaty kwoty w wysokości składki określonej w umowie, natomiast nie wnoszą odrębnych środków na pokrycie kosztów tych opłat. W zależności od rodzaju, koszty opłat są potrącane

1. M. Szczepańska, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Warszawa 2011, s. 38 i n.

ze składki ubezpieczeniowej lub z wypłacanego przez zakład ubezpieczeń świadczenia. W rozumieniu prawa cywilnego przedmiotowe opłaty nie mogą być uznane za świadczenie, ponieważ ubezpieczyciel nie ma roszczenia o ich zapłatę.² Przepisy z zakresu prawa ubezpieczeń nie zawierają norm określających zasady ustalania opłat pobieranych przez ubezpieczycieli, a w szczególności ich wysokości. Ubezpieczyciele pobierają różnego rodzaju opłaty, m.in.: za zarządzanie funduszem, za dokonanie konwersji, za zmianę alokacji oraz opłatę likwidacyjną, określaną niekiedy jako opłata od wykupu.

Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym wywodzi się z klasycznej umowy ubezpieczenia na życie. W tradycyjnych ubezpieczeniach na życie, w których nie istnieje wartość polisy lub jest ona niewielka, ubezpieczający nie ma zazwyczaj prawa do zwrotu wpłaconych środków pochodzących ze składki ubezpieczeniowej (szczególnie w pierwszych latach trwania umowy ubezpieczenia). W tego rodzaju ubezpieczeniach składka ma na celu pokrycie kosztów ochrony ubezpieczeniowej, a nie inwestowanie, jak w przypadku ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.³ Umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym mają co do zasady charakter oszczędnościowy, a niektóre inwestycyjny. W umowach tego rodzaju część składki przeznaczana jest na cel inwestycyjny, który jest realizowany poprzez nabycie jednostek funduszu. W związku z powyższym w tego rodzaju umowie istotną rolę odgrywa wartość rachunku ubezpieczającego wyrażona w jednostkach funduszu.

Jednak umów ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym nie można utożsamiać z klasycznymi produktami inwestycyjnymi, takimi jak lokaty bankowe lub fundusze inwestycyjne. W tego rodzaju umowie nie można przyjąć generalnego założenia, że środki pochodzące ze składki ubezpieczeniowej podlegają zwrotowi na każde żądanie ubezpieczającego. Zasadą obowiązującą w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest to, że ubezpieczający nie jest uprawniony do żądania umorzenia jednostek funduszu (jak to ma miejsce w funduszach inwestycyjnych). Przewidziano w niej natomiast specyficzne świadczenia: wartość wykupu (całkowity lub częściowy), wypłacane nie z tytułu zajścia wypadku ubezpieczeniowego, ale na podstawie złożonego przez uprawnionego oświadczenia woli. Wykup stanowi formę wypłaty środków (wszystkich bądź części, w zależności czy jest to wykup całkowity, czy częściowy) zgromadzonych przez ubezpieczającego w ubezpieczeniowych funduszach kapitałowych. Wysokość tego świadczenia jest ustalana na podstawie wartości jednostek funduszu zgromadzonych na indywidualnym rachunku ubezpieczającego na określony w umowie dzień, nabywanych ze środków pochodzących ze składek ubezpieczeniowych, po potrąceniu opłat przewidzianych w o.w.u. Podstawową opłatą zmniejszającą wysokość tego świadczenia jest opłata likwidacyjna, określaną niekiedy również jako opłata od wykupu.

2. M. Szczepańska, *Opłaty pobierane przez ubezpieczycieli w umowie ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, [w:] *Ubezpieczenia gospodarcze. Zagadnienia prawne*, Warszawa 2011, s. 110.

3. M. Szczepańska, *Glosa do uchwały Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 maja 2010 r.* (VI ACa 1175/09).

1.2. Definicja i istota opłaty likwidacyjnej

Opłata likwidacyjna stanowi jedną z najistotniejszych opłat pobieranych przez ubezpieczycieli. Określana być może także jako potrącenie przy wykupie. Niektóre zakłady ubezpieczeń nie definiują pojęcia „opłata likwidacyjna”, jedynie określają jej wysokość albo sposób jej ustalania. Niekiedy jest ona definiowana jako koszt wykupu środków zgromadzonych na rachunku ubezpieczającego. Inni ubezpieczyciele wskazują, że pomniejsza ona kwotę wartości polisy, uzyskaną po umorzeniu jednostek uczestnictwa, lub że jest pobierana z tytułu dokonania wypłaty częściowej lub całkowitej wartości rachunku ubezpieczającego. Definiując opłatę likwidacyjną, można przyjąć, że jest to opłata pobierana przez ubezpieczycieli z tytułu dokonania na wniosek ubezpieczającego wypłaty częściowej lub całkowitej wartości rachunku ubezpieczającego i stanowi ona określony w o.w.u. procent wartości tegoż rachunku.

Opłata likwidacyjna jest pobierana w okresie ustalonym w o.w.u. (z reguły kilkuletnim, licząc od dnia zawarcia umowy) w przypadku rozwiązania umowy ubezpieczenia na wniosek ubezpieczającego przed upływem okresu, na który zawarta została umowa (wykup całkowity), lub dokonania wykupu częściowego (złożenia wniosku o wycofanie części środków zgromadzonych na rachunku). Jej wysokość jest ustalana jako procent wartości częściowej lub całkowitej wartości kwoty wypłacanej z rachunku ubezpieczającego. W związku z powyższym należy uznać, że pomniejsza ona przedmiotowe świadczenie (wykup). Postanowienia o.w.u., przewidujące pobieranie opłaty likwidacyjnej przez ubezpieczycieli, stanowią powszechną praktykę stosowaną przez zakłady ubezpieczeń na życie funkcjonujące na rynku polskim. Należy zauważyć, że klauzula przewidująca prawo do pobierania opłat likwidacyjnych jest charakterystyczna nie tylko dla umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, ale występuje również w tradycyjnych umowach ubezpieczenia na życie.

Analiza prawa do pobierania przez ubezpieczycieli opłaty likwidacyjnej nie może nie uwzględnić funkcji umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Umowy tego rodzaju funkcjonujące na polskim rynku z tego punktu widzenia mają zróżnicowany charakter. Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym co do zasady realizują funkcję oszczędnościową. Niektóre z tych umów mają jednak charakter ochronno-oszczędnościowy, a inne typowo inwestycyjny. W przypadku umów o charakterze ochronnym istotną rolę odgrywa element gwarancji wypłaty przez ubezpieczyciela określonej sumy ubezpieczenia z tytułu zgonu ubezpieczonego, której wartość znacznie przekracza wysokość wpłaconej składki. W umowach o charakterze inwestycyjnym suma ubezpieczenia wypłacana w związku ze śmiercią ubezpieczonego może odpowiadać wartości środków zgromadzonych na rachunku ubezpieczającego lub być niewiele wyższa. Zobowiązanie do wypłaty stosunkowo wysokiej sumy ubezpieczenia jest immamentnie związane z odpowiadającym temu obowiązkiem ponoszenia kosztów tej ochrony ubezpieczeniowej w określonej wysokości. Powyższe oznacza, że część składki (niekiedy istotna) wpłaconej przez ubezpieczającego nie może być przeznaczona na nabycie jednostek funduszu, a finansuje koszty wypłat świadczeń o charakterze ubezpieczeniowym, wypłacanych innym osobom, których dotyczył wypadek ubezpieczeniowy. W przypadku umów o charakterze inwestycyjnym (w których wartość świadczeń wypłacanych z tytułu zgonu jest bezpośrednią pochodną wysokości wpłaconych składek i stopy zwrotu z inwestycji w ubezpieczeniowe fundusze kapitałowe) część składki przeznaczana na koszty ochrony ubezpieczeniowej jest niewielka. Należy podkreślić

lić, że koszty ochrony ubezpieczeniowej pośrednio wpływają na wysokość takich świadczeń, jak wartość wykupu, ponieważ zmniejszają środki przeznaczone na nabycie jednostek funduszu.

Prawo do pobierania przez ubezpieczyciela opłaty likwidacyjnej należy rozumieć szerzej, jako element prawa do pokrywania określonych kosztów poprzez pobieranie różnego rodzaju opłat.⁴ Nałożenie na ubezpieczającego obowiązku tego rodzaju opłaty można wywieść pośrednio z brzmienia art. 13 ust. 4 pkt 5 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (t.j. Dz. U. z 2010 r., Nr 11, poz. 66 z późn. zm.), który przewiduje, że w zakresie ubezpieczeń na życie (jeżeli są one związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, o którym mowa w dziale I grupa 3 załącznika do ustawy) zakład ubezpieczeń jest obowiązany do określenia lub zawarcia w umowie ubezpieczenia zasad ustalania wysokości kosztów oraz wszelkich innych obciążeń potrącanych ze składek ubezpieczeniowych lub z ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego. Powyższy przepis nie zawiera ograniczeń we wprowadzaniu i określaniu przez zakłady ubezpieczeń wysokości opłat ustalonych, co w praktyce powoduje dużą uznaniowość w tym zakresie. Jednak ubezpieczyciele powinni uwzględniać także interes klientów. Ustawodawca, w art. 13 ust. 4 pkt 5 ustawy o działalności ubezpieczeniowej, odnosi się do kosztów oraz wszelkich innych obciążeń potrącanych ze składek ubezpieczeniowych lub z ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego. Należy zaznaczyć, że opłata likwidacyjna nie jest potrącana ani ze składek ubezpieczeniowych, ani z ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego, lecz pomniejsza wartość rachunku ubezpieczającego, na podstawie którego jest ustalana wartość wykupu. Opłaty likwidacyjnej nie należy utożsamiać bezpośrednio z kosztami obciążającymi składki lub fundusz, ponieważ opłata likwidacyjna ma charakter abstrakcyjny. Pomimo tego że jest ona ustalana w odniesieniu do kosztów prowizji pośredników ubezpieczeniowych, nie można przyjąć, że jej wysokość odpowiada wprost wysokości prowizji pośrednika z tytułu konkretnej, zawartej umowy. W związku z powyższym wydaje się, że przedmiotowy przepis nie oddaje w pełni specyfiki umowy ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.

1.3. Wysokość opłaty likwidacyjnej

Wysokość opłaty likwidacyjnej jest ustalana w związku z kosztami akwizycji ponoszonymi przez ubezpieczyciela, w szczególności kosztami prowizji dla pośrednika ubezpieczeniowego. Należy zwrócić uwagę na to, że ubezpieczyciele różnicują wysokość opłaty likwidacyjnej ze względu na częstotliwość opłacania składki. W przypadku umów ze składką regularną wysokość opłaty likwidacyjnej jest ustalana na bardzo wysokim poziomie. Przykładowo postanowienia o.w.u. przewidują, że jeżeli w ciągu dwóch lat (czasem jednego roku) od zawarcia umowy nastąpi jej rozwiązanie (na skutek złożenia wniosku o wykup całkowity lub zaprzestania opłacania składek przez ubezpieczającego), opłata likwidacyjna wynosi 100 proc. wartości polisy. W umowach ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym ze składką jednorazową wysokość opłaty likwidacyjnej jest kształtowana na o wiele niższym poziomie, z reguły kilkuprocentowym.

4. W literaturze przedmiotu reprezentowane jest stanowisko, że opłata za zarządzanie aktywami może być traktowana jako surogat kosztu, jaki musi ponieść fundusz w celu uzyskania informacji rynkowej. K.P. Ambachtsheer, D. Don Ezra, *Fundusze emerytalne. Jak efektywnie pomnażać majątek ich członków*, Kraków 2001, s. 74.

Różnice w wysokości opłaty likwidacyjnej w umowach ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym ze składką regularną w porównaniu do umów ze składką jednorazową wynikają z wysokości prowizji wypłacanej pośrednikom ubezpieczeniowym. W pierwszym roku trwania ze składką regularną umowy koszty prowizji stanowią przeważającą część składki wpłacanej przez ubezpieczającego, a nawet stanowią jej równowartość, w umowach ze składką jednorazową są istotnie niższe. Praktyka stosowana przez ubezpieczycieli w zakresie ustalania wysokości opłaty likwidacyjnej powoduje istotne zróżnicowanie sytuacji prawnej ubezpieczających, którzy zawarli umowę przewidującą płatność składki regularnej lub składki jednorazowej.

Wysokość opłaty likwidacyjnej powinna być oceniana z uwzględnieniem częstotliwości płatności składki. Umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, w szczególności ze składką regularną, mają co do zasady charakter długoterminowy. Umowy ze składką jednorazową również przewidują długość trwania stosunku prawnego na okres kilku lat. W związku z powyższym ubezpieczyciele zakładają, że poniesione przez nich koszty (w tym największe: w początkowym okresie trwania umowy) będą mogły być finansowane ze składki ubezpieczeniowej przez stosunkowo długi okres, co do zasady, co najmniej kilkuletni. W związku z powyższym są one zainteresowane opłacaniem przez ubezpieczającego składki przez cały czas trwania stosunku ubezpieczenia, a co najmniej przez okres, w którym dochody ze składki pokryją poniesione przez ubezpieczyciela koszty.

Należy również podkreślić, że ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym ze swej istoty nie mają charakteru krótkoterminowych produktów inwestycyjnych. Z tego względu ubezpieczyciele prowadzą określoną politykę inwestycyjną, uwzględniając, że mogą oczekiwać cyklicznie wpływu określonych środków oraz nie będą zmuszeni do nagłych dużych wypłat środków, ponieważ do takich zobowiązań zobligowali się ubezpieczający, zawierając umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Zasada ta dotyczy przede wszystkim umów ze składką regularną, których celem jest długoterminowe inwestowanie środków. Ta cecha charakterystyczna dla ubezpieczeń na życie wpływa również na rolę ubezpieczycieli jako inwestorów instytucjonalnych na rynku kapitałowym, którzy mogą pełnić na nim funkcję stabilizującą.⁵

W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że tego rodzaju opłaty wpływają na decyzje inwestorów i mają na celu ograniczenie pochojności w zakresie zainwestowania środków w danym funduszu lub ich wycofania.⁶ Można w związku z tym uznać, że służą one zniechęceniu ubezpieczającego do wcześniejszego rozwiązania umowy lub wypłaty części środków, a ubezpieczycielom pozwalają prowadzić długoterminową politykę inwestycyjną. W szerszym kontekście istoty ubezpieczenia należy wskazać, że sposób ustalania opłat pobieranych przez zakład ubezpieczeń w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym wpływa na zakres partycypacji w kosztach funduszu przez wszystkich ubezpieczających. W sytuacji określenia wysokości opłaty likwidacyjnej na poziomie niższym niż prowizja pośrednika, którą zapłacił ubezpieczyciel w związku z zawarciem danej umowy, ciężar poniesienia kosztów akwizycji musiałby zostać rozłożony na innych ubezpieczających, w postaci podwyższenia wysokości składek przez nich wpłacanych.

5. M. Szczepańska, Glosa do uchwały Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 maja 2010 r. (VI ACa 1175/09).

6. R. Blicharz, *Przystępowanie do funduszy inwestycyjnych otwartych oraz specjalistycznych otwartych (cz. I)*, Pr. Sp. 2002, nr 10, s. 42.

Niewątpliwie w ubezpieczeniu na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, ze względu na jego oszczędnościowy, a niekiedy nawet inwestycyjny charakter, specyficzne świadczenia, takie jak wykup częściowy i całkowity, odgrywają szczególną rolę. Dokonując wyboru tego rodzaju umowy, ubezpieczający z reguły kładzie większy nacisk na inwestycyjny element świadczenia, a nie na aspekt ochronny, który może być symboliczny. W związku z powyższym brak możliwości wycofania przez niego środków w pierwszym roku (lub w pierwszych dwóch latach) trwania umowy, stanowi dla niego poważną niedogodność, ponieważ wysokość opłacanej składki z reguły nie ma odzwierciedlenia w ochronie ubezpieczeniowej, tak jak to ma miejsce w tradycyjnych ubezpieczeniach na życie.

Praktyka pobierania przez ubezpieczycieli opłaty likwidacyjnej w wysokości 100 proc. zgromadzonych środków w pierwszym okresie trwania umowy stała się przedmiotem rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego w Warszawie. W wyroku z dnia 14 maja 2010 r. sąd orzekł, że „uznaje za niedozwolone i zakazuje stosowania w umowach z konsumentami wzorca umowy zawartego w «Tabeli opłat i kosztów» zatwierdzonej uchwałą zarządu U.T.U. na Ż. SA w Ł. Nr [...], stanowiącej załącznik do Ogólnych warunków grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym zatwierdzonych uchwałą nr [...] z dnia [...] 2006 r. zarządu U.T.U. na Ż. SA w Ł., o następującej treści «opłata likwidacyjna (koszt wykupu środków zgromadzonych na ORJU składek regularnych) – przy dokonaniu całkowitego lub częściowego wykupu certyfikatu ubezpieczeniowego – 100 proc., jeżeli składki regularne były łącznie opłacane krócej niż 1 rok»”.

Należy podkreślić, że szczególne wątpliwości sądu budziło ustalenie opłaty na stałym, bardzo wysokim poziomie bez wskazania wysokości kosztów, które poniósł ubezpieczyciel, a które uzasadniałyby tę wysokość. Sąd wskazał ponadto, że owo zastrzeżenie ma charakter uniwersalny, tzn. jest całkowicie niezależne od wartości posiadanych przez ubezpieczonego jednostek uczestnictwa. Sąd reprezentuje stanowisko, że tak sformułowane postanowienie rażąco narusza interesy konsumenta wobec wykreowania nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków na niekorzyść klienta, a jednocześnie jest nie do pogodzenia z dobrymi obyczajami, gdyż nie daje konsumentowi możliwości zapoznania się ze specyfiką i charakterystyką rzeczowej opłaty i unie-możliwia mu ocenę realnej ekwiwalentności świadczeń wynikających z umowy [art. 385¹ § 1 k.c.].

Podsumowanie

Istota i wysokość opłaty likwidacyjnej powinna być analizowana z uwzględnieniem partykularnych interesów ubezpieczających i ubezpieczycieli. Z punktu widzenia ubezpieczających, którzy oczekują, że ze względu na inwestycyjny charakter umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym będą mieli możliwość wycofania chociaż części środków w krótkim czasie po powstaniu stosunku ubezpieczenia, pobieranie przez ubezpieczycieli wysokiej opłaty likwidacyjnej ogranicza możliwość dysponowania ich środkami. Z drugiej strony ubezpieczyciele, którzy ponieśli określone koszty, licząc na ustalone w umowie przychody w postaci składki, zastrzegają sobie prawo zrekompensowania ich w części poprzez prawo od pobrania opłaty likwidacyjnej.

Wprowadzenie przez ubezpieczycieli opłat, które pozbawiają ubezpieczających prawa do wypłaty środków zgromadzonych na ich indywidualnych rachunkach, powinno znaleźć nie budzące wątpliwości uzasadnienie w treści zawartej umowy. Z praktyki stosowanej przez ubezpieczycieli w umowach ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym wynika, że środki

pochodzące ze składek w pierwszym okresie trwania stosunku prawnego nie są przeznaczone na nabycie jednostek funduszu, ale na pokrycie kosztów ubezpieczyciela, przede wszystkim prowizji pośrednika, ale również innych, takich jak koszty administracyjne. Nie ulega wątpliwości, że zakład ubezpieczeń faktycznie ponosi stosunkowo wysokie koszty akwizycji, o których ze względów marketingowych nie informuje ubezpieczających. Należy podkreślić, że ubezpieczający nie są w pełni świadomi tego mechanizmu, ponieważ traktują składkę jako wkład pieniężny taki sam jak w innych produktach inwestycyjnych. W takiej sytuacji opłata likwidacyjna w wysokości 100 proc. zgromadzonych środków jest przez nich odbierana jako faktyczna strata posiadanych środków. W związku z powyższym lepiej odzwierciedlałoby wpływ ww. kosztów na istotę tego rodzaju umowy wskazanie przez ubezpieczyciela, że w pierwszym okresie trwania stosunku prawnego składki w dużej części nie są przeznaczone na nabycie jednostek, a na pokrycie kosztów ponoszonych przez ubezpieczyciela, co w konsekwencji powoduje, że umowa nie ma realnej wartości ekonomicznej. Powyższe oznacza, że de facto ubezpieczyciel nie pobiera opłaty likwidacyjnej, ale po prostu na rachunku ubezpieczającego nie ma jednostek funduszu, które mogłyby zostać umorzone i wypłacone w formie świadczenia (wykup częściowy lub całkowity). Taka praktyka uświadomiłaby klientom, że mają oni prawo do otrzymania świadczenia wypłacanego na ich wniosek, odzwierciedlającego wartość zgromadzonych na ich rachunkach jednostek – ale w sytuacji, gdy środki ze składek były przeznaczone na pokrycie kosztów, a nie na nabycie jednostek funduszu, nie ma podstawy do wypracowania wartości tego świadczenia. W świetle orzeczenia Sądu Apelacyjnego należałoby również rozważyć zmianę mechanizmu wynagradzania pośredników ubezpieczeniowych w ten sposób, aby uwzględnić ewentualny zwrot środków ubezpieczającemu w przypadku rozwiązania umowy (np. poprzez wydłużenie okresu wypłacania prowizji). Wprowadzenie tego rodzaju zmiany prowadziłoby prawdopodobnie do zmniejszenia opłaty likwidacyjnej.

Bibliografia

- Ambachtsheer K.P., Don Ezra D., *Fundusze emerytalne. Jak efektywnie pomnażać majątek ich członków*, Kraków 2001.
- Blicharz R., *Przystępowanie do funduszy inwestycyjnych otwartych oraz specjalistycznych otwartych (cz. I)*, Pr. Sp. 2002, nr 10, s. 42.
- Szczepańska M., Glosa do uchwały Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 maja 2010 r. (VI ACa 1175/09).
- Szczepańska M., *Opłaty pobierane przez ubezpieczycieli w umowie ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, [w:] *Ubezpieczenia gospodarcze. Zagadnienia prawne*, Warszawa 2011, s. 110.
- Szczepańska M., *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Warszawa 2011.

Legal nature of the liquidation fee collected by insurers in the unit-linked life insurance contract

The article presents the legal nature of the liquidation fee in the unit-linked life insurance contract. The first part of the paper discusses, to the basic extent, the legal structure of the unit-linked life insurance contract, with particular consideration given to the elements which make it different from the classic insurance contract. Further in the article, the definition and nature of the liquidation fee have been presented. The last part of the paper has been devoted in its entirety to the liquidation fee amount.

The liquidation fee amount was the subject of the Warsaw Appeal Court's ruling of May 14, 2010, according to which the practice of charging the liquidation fee by insurers in the amount of 100% of the funds collected is an abusive clause. The article presents the issues connected with the liquidation fee amount both from the point of view of policyholders' and insurers' interests, as well as proposes introduction of certain changes to the practice used by insurers.

DR HAB. MAGDALENA SZCZEPAŃSKA – Katedra Prawa Ubezpieczeń, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.